

ทศพละของชุมชนเข้มแข็ง

ระบบเศรษฐกิจภูมิคุ้มกัน

ระบบเศรษฐกิจชุมชนฐานการเกษตรพลังบวก

(Farm – Based Community Economy Plus)

โดย

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี

มูลนิธิสธารณสุขแห่งชาติ

ปาฐกถาในงานมหกรรมชุมชนสุขภาวะ ครั้งที่ ๑

๗ มกราคม ๒๕๖๒

ณ ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ

๑.

ชุมชนเข้มแข็ง กู้วิกฤตชาติ และวิกฤตโลก

ชุมชนเข้มแข็งเป็นเครื่องกู้วิกฤตชาติ

วิกฤตโลกและวิกฤตชาติคือการเสียสมดุล ลองดูอาการของวิกฤตการณ์โลกให้ดีๆ จะเห็นการเสียสมดุลทั้ง ๓ มิติ คือ

- **เสียสมดุลในตัวมนุษย์เอง** ดังที่เต็มไปด้วยทุกขภาวะ ติดยาเสพติด ฆ่าตัวตาย
- **เสียสมดุลทางสังคม** ดังที่เกิดความเหลื่อมล้ำสุดๆ นำไปสู่ปัญหานานัปการ
- **เสียสมดุลทางสิ่งแวดล้อม** จนเกิดสภาวะโลกร้อน อันนำไปสาหายนภัยต่างๆ

การเสียสมดุลทั้ง ๓ ประการนี้ แก้ไม่ได้เลยด้วยการพัฒนาอย่างที่ทำอยู่ ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบแยกส่วน ที่ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล

ชุมชนคือระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล **ระหว่างคนกับคนและระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม**

เราจะต้องทำความเข้าใจตรงนี้ให้แจ่มแจ้งว่าจุดแข็งที่สุดของเรื่องชุมชน คือการที่ชุมชนเป็นระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล นี่เป็นสัจธรรม ตัวตั้งของชุมชนคือ **การอยู่ร่วมกัน** (อย่างสมดุล)

ถ้าการพัฒนาเอาอย่างอื่นเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง เช่น เอาตลาดเป็นตัวตั้งบ้าง เอาเงินเป็นตัวตั้งบ้าง เอาเทคโนโลยีเป็นตัวตั้ง แม้อุดดีหรือมีประโยชน์บางส่วน ในที่สุดก็รบกวนการอยู่ร่วมกันทำให้เกิดเสียสมดุล และวิกฤต ดังปรากฏทั่วไปในโลก

สังคมข้างบนนั้นเอาอำนาจ กฎหมาย เงิน รูปแบบ มายาคติต่างๆ เป็นตัวตั้ง จึงเกิดความฉ้อฉลมาก ไม่สามารถพัฒนาไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลได้

ฉะนั้นการพัฒนาต้องเอาชุมชนเป็นตัวตั้ง

ชุมชนเป็นฐานของประเทศ เมื่อฐานของประเทศแข็งแรงก็จะรองรับประเทศให้มั่นคง พระ
เจดีย์ต้องสร้างจากฐาน สร้างจากยอดไม่ได้

การพัฒนาแบบสร้างพระเจดีย์จากยอดแก้ความเหลื่อมล้ำไม่ได้ แต่เป็นตัวการให้เกิดความ
เหลื่อมล้ำสุดๆ ทั่วไปในโลก ประเทศไทยก็มีความเหลื่อมล้ำเป็นที่ ๑ หรือที่ ๓ ในโลก แม้รัฐบาล
จะอัดฉีดความช่วยเหลือไปเท่าใดๆ ก็แก้ความเหลื่อมล้ำไม่ได้ นอกจากจะปฏิรูปทิศทางการพัฒนา
มาสร้างพระเจดีย์จากฐาน โดยเอาชุมชนเป็นตัวตั้ง

๒.

ชุมชนเป็นฐานการพัฒนาใน ๑๐ มิติ หรือพลัง ๑๐ (ทศพละ) คือ

- (๑) **ฐานทางศีลธรรม** ชุมชนคือฐานที่อยู่ของศีลธรรม การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุคือศีลธรรม สังคมข้างบนพัฒนาศีลธรรมไม่สำเร็จ เพราะไม่มีที่อยู่ของศีลธรรม เพราะเป็นเรื่องของ อำนาจ กฎหมาย เงิน รูปแบบ มายาคติ และความฉ้อฉล ดังกล่าวแล้ว ถึงมีการสอนวิชาศีลธรรม ศีลธรรมก็ไม่เกิด เพราะศีลธรรมไม่ใช่วิชา แต่คือระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล นั่นคือความเป็นชุมชน
- (๒) **ฐานทางจิตใจ** ความเป็นชุมชนให้ความอบอุ่นทางจิตใจ ไม่ว่าเหวเหวเดียวดาย ชุมชนเข้มแข็งทำให้มีความสุข และสุขภาพดี
- (๓) **ฐานทางสังคม** ชุมชนมีความเสมอภาค ภราดรภาพ และการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ทำให้เกิดพลังทางสังคม หรือสังคมเข้มแข็ง ทำเรื่องยากๆ ได้สำเร็จ ป้องกันเหตุร้าย สร้างเสริมเรื่องดี ดังที่ปรากฏนวัตกรรมทางสังคมมากมาย เช่น การดูแลผู้สูงอายุ การทำความดีเป็นเครดิต ธนาคารความดี ฯลฯ
- (๔) **ฐานทางเศรษฐกิจ** เศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจจริง ต่างจากข้างบนซึ่งเป็นเศรษฐกิจการเงินที่เป็นมายาคติอยู่มาก แต่เศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนฐานของการทำมาหากิน เช่น การผลิตอาหาร และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ใช้แรงงานในการก่อสร้างและให้บริการ เป็นเศรษฐกิจเพื่อชีวิตและการอยู่ร่วมกัน เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งจึงบูรณาการอยู่กับชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม
- (๕) **ฐานทางวัฒนธรรม** วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ จึงมีความหลากหลายไปตามภูมิประเทศที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาที่เลือกสรรกลั่นกรองลงใช้ถ่ายทอดกันมา จนเป็นอัตลักษณ์และความภูมิใจของคนในวัฒนธรรมหนึ่งๆ เป็นการกระจายอำนาจมากกว่าอำนาจรัฐรวมศูนย์
- (๖) **ฐานทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ** การปกครองโดยอำนาจรัฐรวมศูนย์ ไม่สามารถจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน แต่ชุมชนเข้มแข็งสามารถอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติและจัดการการใช้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน เพราะเป็นธรรมชาติของระบบการอยู่ร่วมกัน ที่จะต้องอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ด้วยความเคารพ และจัดการการใช้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

(๓) **ฐานของประชาธิปไตยทางตรง** ประชาธิปไตยชุมชนเป็นประชาธิปไตยทางตรง เพราะชุมชนมีขนาดเล็ก ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสาธารณะได้โดยตรงด้วยตนเอง ไม่ต้องอาศัยเลือกตัวแทน ซึ่งเป็นประชาธิปไตยทางอ้อมในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เนื่องจากไม่ต้องผ่านการเลือกตั้ง ซึ่งอาจบิดเบี้ยวได้ด้วยการซื้อสิทธิขายเสียง ประชาธิปไตยชุมชนจึงเป็นประชาธิปไตยที่มีคุณภาพสูง เป็นประชาธิปไตยสมานฉันท์ เป็นประชาธิปไตยอัตถประโยชน์ ถ้าประชาธิปไตยระดับชาติเชื่อมกับฐานคือประชาธิปไตยชุมชน ระบบประชาธิปไตยจะมีความสมบูรณ์และมีคุณภาพสูงขึ้น

(๔) **ฐานของระบบความยุติธรรม** เพราะชุมชนเป็นระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสมดุล การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรมจึงมีมากกว่าสังคมข้างบน ความสมานฉันท์ ความปรองดอง ก็เป็นธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน นอกจากนั้นในความยุติธรรมชุมชนยังมีกระบวนการทางราบที่มีผู้เฒ่าผู้แก่ ครู พระ ปราชญ์ชาวบ้าน ช่วยไกล่เกลี่ยคลี่คลายความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ในขณะที่ระบบความยุติธรรมที่เป็นของรัฐ ซึ่งเป็นระบบความยุติธรรมแนวตั้ง คือประกอบด้วย ตำรวจ จับ อัยการส่งฟ้อง ผู้พิพากษาคัดสิน เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ทรัพยากรมาก แต่คนจนไม่มีทางที่จะได้รับความเป็นธรรมเพราะไม่มีเวลาและทรัพยากรพอที่จะไปสู้คดี ถ้ามีความยุติธรรมชุมชนเป็นฐาน ระบบความยุติธรรมของรัฐจะลดภาระ และประหยัดการสูญเสียทรัพยากรได้เป็นอันมาก

(๕) **ฐานของระบบสุขภาพ** ระบบสุขภาพชุมชนเป็นฐานที่ใหญ่และบูรณาการ สามารถสร้างเสริมสุขภาพ ควบคุมโรค และรักษาพยาบาลประชาชนได้จำนวนมากกว่า และด้วยค่าใช้จ่ายที่ถูกกว่าโรงพยาบาลขนาดใหญ่ซึ่งแพงมาก ระบบสุขภาพชุมชนสามารถมีพยาบาลชุมชนและผู้ช่วยพยาบาล ที่ดูแลใกล้ชิดประดุจญาติได้อย่างทั่วถึง คุณภาพดี และค่าใช้จ่ายไม่แพง ระบบสุขภาพชุมชนจึงเป็นระบบที่ทำให้สุขภาพสำหรับคนทั้งมวล หรือ Health For All เป็นไปได้จริง

(๖) **ฐานภูมิคุ้มกัน** ร่างกายของเราไม่ว่าโครงสร้างจะสมบูรณ์แข็งแรงเพียงใด ถ้าขาดระบบภูมิคุ้มกันก็จะเอาชีวิตรอดไม่ได้ เพราะจะถูกกระทำโดยภัยอันตรายต่างๆ ทั้งจากภายนอกและภายใน เช่น เชื้อโรค เซลล์มะเร็ง มนุษย์ถ้าอยู่เดี่ยวๆ แบบตัวใครตัวมันก็จะมีภูมิคุ้มกันจากเหตุเภทภัยต่างๆ ทั้งจากภายในและภายนอก จะลำบากยากเข็ญป่วนเสียสมดุล **การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นภูมิคุ้มกัน** ลองดูพลังแห่งความเป็นชุมชนทั้ง ๔ ข้อ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าล้วนมีส่วนช่วยเป็นภูมิคุ้มกัน กล่าวคือพลังทางศีลธรรม พลังของความอบอุ่นทางจิตใจที่อยู่ร่วมกัน พลังทางสังคมที่รวมตัวร่วมคิดร่วมทำไม่โดดเดี่ยว พลังทางเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงชีวิตและการอยู่ร่วมกัน ไม่ใช่แข่งขันและทอดทิ้งกัน พลังทางวัฒนธรรมอันเป็นภูมิ

ปัญหาร่วมและอัตลักษณ์ของชุมชน พลังทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการใช้ร่วมกันอย่างยั่งยืน

พลังของความเป็นประชาธิปไตยชุมชนที่มีความเสมอภาค ภารดรภาพ และการมีส่วนร่วม โดยตรงต่อการตัดสินใจในเรื่องส่วนรวม พลังความยุติธรรมชุมชน ความยุติธรรมที่ยุติธรรมเป็น ภูมิคุ้มกันเป็นภูมิคุ้มกันให้รู้สึกอบอุ่นปลอดภัยรักส่วนรวม ตรงข้ามกับความยุติธรรมที่ไม่ ยุติธรรมในสังคมใหญ่ที่ก่อให้เกิด ความเจ็บปวด เจ็บแค้น และเกลียดชัง และพลังของระบบ สุขภาพชุมชนที่สามารถก่อให้เกิดสุขภาพของคนทั้งมวลได้จริง ทั้งหมดรวมกันเป็นระบบ ภูมิคุ้มกันให้แก่ชีวิตจิตใจสังคมของคนส่วนใหญ่ของประเทศ จึงรวมสรุปลงเป็น พลังประการที่ ๑๐ ของความเป็นชุมชน คือพลังแห่งการเป็นระบบภูมิคุ้มกัน

นี่คือ พลัง ๑๐ ประการ หรือ **ทศพละของความเป็นชุมชน**

๓.

ระบบเศรษฐกิจภูมิคุ้มกัน – ระบบเศรษฐกิจชุมชนฐานการเกษตร พลังบวก (Farm - Based Community Economy Plus)

ขณะนี้เศรษฐกิจทุนนิยมเสรีกำลังประสบภาวะปั่นป่วนทั่วโลกและส่งผลต่อไป ทางสังคม สิ่งแวดล้อม และทางการเมือง ความเหลื่อมล้ำขยายกว้างขึ้นเรื่อยๆ จนมีผู้เรียกว่าเป็น ปรากฏการณ์ 99:1 คือการพัฒนาประโยชน์ต่อคน 1 เปอร์เซ็นต์ โดยคนอีก 99 เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์ ประชาชนกำหนดอนาคตทางเศรษฐกิจของตนเองไม่ได้ แต่ตกอยู่ใน ฐานะลูกจ้างที่มีรายได้ต่ำ และขาดหลักประกันเพราะอาจถูกให้ออกจากงานเมื่อย้ายฐานการผลิต หรือนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้

เป็นระบบเศรษฐกิจที่คนส่วนใหญ่ของประเทศไม่มีภูมิคุ้มกัน ขาดความมั่นคงในชีวิต

ประเทศไทยมีที่ดินพอเพียงที่คนไทยทุกคนจะมีที่อยู่อาศัย และมีความมั่นคงทางอาหาร ฉะนั้นจึงไม่ควรจะมีเฉพาะระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีที่มีความผันผวนสูง และคนส่วนใหญ่ขาด ภูมิคุ้มกันและความมั่นคงในชีวิต แต่ควรมีระบบเศรษฐกิจผสม ๒ อย่างคือ

(๑) เศรษฐกิจฐานล่าง เป็นระบบเศรษฐกิจภูมิคุ้มกันที่ประกันว่าทุกคนมีบ้านอยู่ มีอาหารกิน มี ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง ที่อาจเรียกว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนฐานเกษตรพลังบวก (Farm - Based Community Economy Plus)

(๒) เศรษฐกิจมหภาคเป็นระบบทุนนิยมเสรี เพื่อความเข้มแข็ง โดยให้ระบบทั้ง ๒ เกื้อกูล กัน

สำหรับระบบเศรษฐกิจชุมชนฐานเกษตรพลังบวก นั้น ประกอบด้วยการจัดสรรที่ดินให้ ชุมชนให้พอเพียง ที่ทุกคนจะมีที่อยู่อาศัยและผลิตอาหารได้เหลือกิน ส่วนพลังบวกนั้นหมายถึงว่า นอกจากชุมชนจะผลิตอาหารกินเองอย่างพอเพียงเหลือขายแล้ว ยังทำอะไรอื่นๆ เพิ่มเติมได้อย่างเต็ม ที่ ส่วนที่ทำอะไรเพิ่มเติมนี้ถ้าไปเผชิญกับความพลิกผันทางเทคโนโลยี หรือการตลาด หรือการเงิน ใดๆ ก็ไม่เป็นไร เพราะทุกคนมีบ้านอยู่ มีข้าวกิน มีครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็งเป็นภูมิคุ้มกัน

เมื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศมีภูมิคุ้มกันดังกล่าว ก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ในฐานะที่จะ พัฒนาคุณภาพ เด็ก เยาวชน และครอบครัว ให้สูงขึ้นเรื่อยๆ บ้านเมืองจะมีความสุข สามารถพัฒนาต่อไปทุกๆ ด้าน รวมทั้งระบบเศรษฐกิจมหภาคก็จะเข้มแข็งเพราะมีฐานที่แข็งแรง

และมีภูมิคุ้มกัน ระบบเศรษฐกิจภูมิคุ้มกันเช่นนี้ ควรใช้ในทุกประเทศที่มีที่ดินพอเพียง แม้แต่
สหรัฐอเมริกา

สมัชชาชุมชนแห่งชาติ

ต่อจากมหกรรมสุขภาพชุมชนคราวนี้ ควรจะมีการจัดสมัชชาชุมชนแห่งชาติทุกปี โดยมีองค์กรร่วมจัดหลายองค์กร เพื่อ

- (๑) สร้างความเข้าใจและการเห็นคุณค่าของพลังชุมชนเข้มแข็งให้ซึมซับไปทั่วแผ่นดิน
- (๒) เพื่อเร่งรัดบทบาทของทุกภาคส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง
- (๓) เพื่อทบทวนสถานการณ์ของงานชุมชนเข้มแข็ง
- (๔) เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนและต่อยอดให้ยิ่งๆ ขึ้น
- (๕) เพื่อกำหนดการเคลื่อนไหวชุมชนเข้มแข็งต่อไปข้างหน้า
- (๖) เป็นเวทีพัฒนานโยบายที่สังเคราะห์ขึ้นมาจากฐานของประเทศ โดยเชิญให้องค์กรนโยบายเข้าร่วมประชุม

ทั้งนี้โดยจัดให้มีการประชุมสมัชชาชุมชนจังหวัดในทุกจังหวัด โดยมีวัตถุประสงค์ทั้ง ๖ เช่นเดียวกัน และเป็นการเตรียมความพร้อมของจังหวัดสู่สมัชชาชุมชนระดับชาติ อนึ่งอาจจัดให้มีสมัชชาชุมชนเฉพาะประเด็นหนึ่งประเด็นใดด้วยก็ได้

๕.

การผุดบังเกิดของสังคมเครือข่ายคล้ายสมอง

เมืองครต่าง ๆ จำนวนมาก ทั้งของภาครัฐและมีไ่ภาครัฐ ที่สามารถส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเมื่อเข้ามาถักทอกันเป็นเครือข่ายและร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง จะเกิดเป็น **สังคมเครือข่ายคล้ายสมอง** ซึ่งมีคุณสมบัติใหม่ คือ เป็นสังคมที่มีโมตรจิตสูง มีการเรียนรู้สูง สร้างสรรค์สูง และเป็นสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสมดุ มีสุขภาวะสูงและมีความยั่งยืน โดยสรุปคือ เกิดอารยพัฒนา
